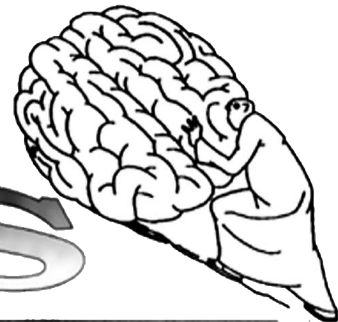

SISYFOS

Cílem Českého klubu skeptiků SISYFOS je šíření vědeckých poznatků a nezkreslených informací. Zkoumáme sporné jevy a vystupujeme proti pseudovědeckým názorům. Pomáháme chránit spotřebitele před nabídkou podvodných služeb, pomůcek a přístrojů. Podporujeme kritické myšlení a zdravou pochybovačnost. Naším členem se může stát každý, kdo dává přednost rozumu před vírou v zázraky.

ZPRÁVA O ČINNOSTI ZA OBDOBÍ OD ZÁŘÍ 2010 DO SRPNA 2011 LENKA PŘIBYLOVÁ

Klub SISYFOS vyvíjí činnost již šestnáct let. Za tu dobu jsme získali své místo na slunci a naše webové stránky si zvykli využívat jako zdroj informací též mnozí novináři a reportéři. Často se na nás obrací pro názor na tu či onu spornou událost. A tak jsem např. měla v létě příležitost komentovat kruhy v obilí (MBnoviny, 11.7.).

Média o nás vědí a obrací se k nám s žádostmi o odborné posouzení, názor, rozhovor atd. V uvedeném období jsme asi dvanáctkrát vystupovali v České televizi nebo rozhlasu. Přibližně dvojnásobný počet příspěvků jsme poskytli novinám nebo časopisům (téměř pravidelně jsme přispívali do měsíčníku „21.století“ v rubrice „Vědecká tabu“).

Hlavní osvětovou akcí jsou pravidelné pražské přednášky cyklu Věda kontra iracionalita, konané o třetích středách. Jejich pořádání umožňuje Akademie věd - bezplatně nám poskytuje krásný sál 206 ve své budově na Národní třídě. Uskutečnilo se devět podvečerů; letošní zářijový je stý třicátý druhý od zahájení cyklu v roce 1995.

Vyšla plánovaná čtyři čísla Zpravodaje SISYFOS, jehož editorem je Bc. Leoš Kyša. Zpravodaj je sponzorován Radou vědeckých společností, k níž náš klub náleží.

Provozujeme webovou stránku www.sisyfos.cz, webmasterem je M. Najman. Stránka má okolo 400 přístupů denně, ale bývá jich i více, v době předávání Bludných balvanů kolem tisícovky.

Pokračovali jsme v pořádání brněnských předná-

Z OBSAHU

Zpráva o činnosti za období od září 2010 do srpna 2011	
(L. Příbylová)	... 1
Sisyfos má svého kouzelníka	...3
Sisyfovští pátečníci vstupují do dalšího desetiletí	
(Z. Jonák)	... 4
Waldorfská pedagogika jako východisko globálního hnutí?	
(Č. Zlatník)	... 6
Zabila Steva Jobse alternativní medicína?	
(L. Hamplová)	... 9
Homeopatická mediální manipulace	
(L. Kyša)	... 10
Zombie pochod skeptiků	
(L. Hamplová)	... 11
Děsivá Drákulova nevěsta	
(L. Hamplová)	... 13
Renesance pověr na rakouských gymnáziích?	
Erich Eder	
(přeložil Milan Urban)	... 14

šek (proběhly čtyři), za jejichž organizaci děkujeme MUDr. Lence Forýtkové, Ing. Jaroslavu Dolákoví (který přednášky rovněž sponzoroval), Ing. Karlu Pavlů a zvláště paní Ireně Vykoupilové, která nám napomohla „přejít“ do krásného a prostorného sálu Moravské zemské knihovny v Kounicově ulici.

Zasluhou neúnavného Milana Urbana může klub skeptiků nadále pořádat (bez finanční podpory!) pravidelné přednášky v Gymnáziu Kladno (uskutečnily se čtyři).

Tradicí se již staly přednášky na Vysoké škole ekonomické v Praze, organizované našim hospodářem A. Pavlíčkem. Uskutečnily se čtyři a jsou o to cennější,

že je hojně navštěvují studenti, kteří (jak doufáme) šíří povědomost o našem klubu a jeho cílech mezi mladými lidmi.

V listopadu 2010 probíhala významná akce Akademie věd - Týden vědy a techniky. Podíleli jsme se dvěma přednáškami (J.Grygar, V.Nosková) a instalací výstavky.

Uskutečnili jsme cyklus celkem pěti skeptických přednášek v pobočce Městské knihovny na Smíchově. Kromě uvedených cyklů jsme uspořádali několik dalších přednášek ve školách nebo knihovnách v Praze i mimo ni.

Připravujeme brzké vydání dvou „skeptických“ knih: Sborník „Věda kontra iracionalita 5“ (editoři J.Heřt a Č.Zlatník) je v podstatě dokončen a má vyjít počátkem roku 2012 v nakl. Academia. Knížka J.Heřta „Alternativní medicína a léčitelství - kritický pohled“ (zatím „vyvěšena“ pouze na webu) vyjde v nakl. Věra Nosková; první díl sponzoruje pan Ing. Jaroslav Vančura částkou 30 tisíc korun.

Osmý Skeptikon se letos konal v Mikulově od 17. do 19. června. Na jeho přípravě a zdárném průběhu se zasloužili hlavně Ing. K. Pavlů a doc. Č. Zlatník. Jihomoravské město bylo pohostinné, zúčastnili jsme se zajímavých prohlídek města a muzea i společného posezení. Obvyklá trojice přednášek pro veřejnost se konala v historické budově gymnázia, které letos slavilo 380. výročí založení. Přednášeli O. Andrysek, J. Heřt, a J.Grygar. Jejich vystoupení doprovázel živý zájem a diskuse. Skeptikon velkoryse sponzorovala částkou 30 tisíc korun Jihomoravská plynárenská, a.s. (Více uvádí článek K. Pavlů ve Zpravodaji č. 2/2011.)

V březnu 2011 proběhlo již třinácté předávání Bludných balvanů (BIB). Slavnostní ceremoniál ve Strouhalově posluchárně MFF UK zahájil úvodní řečí J. Grygar. V tradičním semináři „Umíme to lépe“ poprvé vystoupil náš člen, eskamotér Jaroslav Kunc. Trofej nejvyšší získalo Akademické kvarteto Právnické fakulty Západočeské univerzity v Plzni za příkladné zviditelnění jména své fakulty doma i v zahraničí a pan Martin Sobotka, mluvčí Skupiny ČEZ pro západní Čechy za vydání matoucí tiskové zprávy ČEZ o “strašení” ve Strašicích. (Podrobné informace i zdůvodnění jednotlivých ocenění naleznete ve Zpravodaji Sisyfos č. 2/2011 nebo na našem webu.)

Český klub skeptiků Sisyfos zařadil českou část již druhého ročníku protestního happeningu, který na neděli 6. 2. 2011 v 10:23 vyhlásili jako světovou akci britští skeptici. Datum a čas akce odkazují na Avogadrovu konstantu - v přeneseném slova smyslu na fakt,

že homeopatické léky po sérii ředění neobsahují žádné účinné látky. Během happeningu na Novotného lávce Praze se účastníci veřejně „předávkovali“ údajně velmi silnými homeopatickými léky - bez jakýchkoli následků.

Aktivně pracují naše tři sekce: lékařská (předseda J. Heřt), fyzikální (předseda L. Pekárek), společenskovo-vědní (předseda Z. Pokorný). Činnost lékařské a fyzikální sekce je převážně odborná. Společenskovo-vědní sekce se zaměřuje na výměny názorů a osvětu, účastníci se scházejí pravidelně každý pátek (viz kupř. článek Z. Jonáka v tomto čísle Zpravodaje).

Děkuji členům odstupujícího výboru za vykonanou práci.

Poměrně bohatá a rozmanitá činnost klubu by nebyla možná bez podpory členské základny. V současnosti máme 360 aktivních členů. Všem náleží uznání. Budeme i nadále vítat pomoc, příspěvky a náměty našich členů.

Jsmo zavázáni Radě vědeckých společností i Akademii věd ČR za všestrannou podporu, zejména za poskytování prostor k přednáškám a za finanční příspěvek pro vydávání Zpravodaje. Díky a uznání patří všem našim sponzorům, jak těm hlavním, které jsem jmenovala, tak i mnoha drobnějším.

ZPRÁVA O PLENÁRNÍ SCHŮZI 14. 9. 2011

Na úvod nás iluzionista Jaroslav Kunc prakticky seznámil s fungováním magie a po jeho ukázkách jsme dobře naladěni vyslechli a přijali zprávu o činnosti za končící rok, vybrali nové předsednictvo a sjednotili výši členských příspěvků na 300 Kč za rok.

Sisyfos má novou kontaktní adresu: Zdeněk Jonák, U dejvického rybníčku 1976/25, 160 00 Praha 6.

Do nového předsednictva byli zvoleni: prof. MUDr. Oskar Andrysek, DrSc., RNDr. Petr Brodský, Ing. Jaroslav Dolák, RNDr. Jiří Grygar, CSc., prof. MUDr. Jiří Heřt, DrSc., Ing. Lukáš Jelínek, Ph.D., PhDr. Zdeněk Jonák, Ing. Olga Kracíková, Miroslav Najman, PhDr. Ing. Antonín Pavlíček, Ph.D., doc. RNDr. Luděk Pekárek, DrSc., PhDr. Zdeněk Pokorný, RNDr. Vladimír Příbyl, CSc., Ing. Lenka Příbylová, JUDr. Zdeněk Zeman, CSc., doc. RNDr. Čeněk Zlatník, CSc.

Po plenárce se sešel nový výbor. Jeho členové si rozdělili funkce takto:

Předsedkyně:	L. Příbylová
První místopředseda:	L. Jelínek
Druhý místopředseda:	L. Pekárek
Tajemník:	Z. Jonák

- Hospodář:** A. Pavlíček
Evidence členů: V. Příbyl
Rada zpravodaje: L. Kyša (editor), Č. Zlatník,
 J. Heřt, Z. Jonák
Webmaster: M. Najman
Webrada: J. Heřt (předseda), L. Kyša (editor),
 Z. Jonák, P. Brodský, L. Pekárek
Právní porady: Z. Zeman
Knihovník: Z. Jonák
Zahraniční styky: J. Grygar, A. Pavlíček
Vedení sekcí:
- lékařská - J. Heřt,
  - fyzikální - L. Pekárek,
  - společenskovední - Z. Pokorný
- Zajišťování lokálních přednáškových aktivit:**
- Praha - Č. Zlatník,
  - Brno a okolí - K. Pavlů,
  - Kladno - M. Urban

SISYFOS MÁ SVÉHO KOUZELNÍKA

Američtí skeptici mají proslulého Jamese Randiho. Do našeho klubu loni vstoupil rovněž zdatný eskamotér, pan Jaroslav Kunc. Představil své umění na letošních Bludných balvanech a svým druhým vystoupením oživil zářijovou plenárku. Kdo jsme ho viděli v akci, byli jsme okouzleni - jak jinak? Prozradil nám o sobě:

Jaroslav Kunc (53). Profesionální kouzelník

- Odborný poradce trikové náplně muzikálů Touha, Limonádový Joe, Popelka na ledě, Carmen, Vraždy za oponou ...
- Manager komika Richarda Nedvěda
- Zástupce agentury KRACH – Jiřího Korna

V roce 1972 vstoupil do KIM – klubu Praha jako kouzelnický adept. Zde se naučil veškerá tajemství kouzel. V roce 1974 složil kouzelnickou zkoušku a po slavnostní přísaze se stal kouzelníkem. Dlouhých 6 let se nadále kouzelnicky vzdělával, až se mu to stalo osudným. Od roku 1980 pracuje jako moderátor a kouzelník.

V roce 1992 byl přijat do agentury Krach, v níž stále pracuje.

Nyní vykonává funkci předsedy KIMu a již 11 let zde vychovává nové kouzelníky, které připravuje na profesionální dráhu. Velmi často usedá na kouzelnických

soutěžích jako porotce.

Jeho druhou zálibou je vymýšlet a upravovat kouzla pro velké výpravné muzikály. Inspiraci často nachází v zahraničí, kam jezdí na odborné semináře, např. Las Vegas, Blackpool, New York. Přesto i nadále zůstává věrný svému původnímu povolání – kouzlům a magii. Jeho hlavní cíl: vykouzlit lidem na tváři smích a zbavit je alespoň na chvíli starostí.

Těšíme se na příští vystoupení, snad na jaře při udílení Balvanů!

SISYFOVŠTÍ PÁTEČNÍCI VSTUPUJÍ DO DALŠÍHO DESETILETÍ

ZDENĚK JONÁK

Název „pátečníci“ se v našem klubu vžil jako neoficiální označení jeho společenskovední sekce, která se v počtu 20 – 30 účastníků schází pravidelně každý pátek od 17 hodin v prostorách PEN klubu v Národní knihovně v Klementinu. Schůzek se může účastnit každý člen nebo příznivec klubu Sisyfos. (Názvem „pátečníci“ poukazujeme nejen na zažitou dobu schůzek, ale zároveň vyjadřujeme respekt ke skutečným prvorepublikovým pátečníkům v čele s Karlem Čapkem a T.G. Masarykem.)

Sekce vznikla v roce 2000 z iniciativy Ing. Rudolfa Battěka (*1924), přičemž jejím dlouholetým předsedou je PhDr. Zdeněk Pokorný (*1929). O vzniku, zaměření a více než desetileté aktivitě pátečníků se lze dočíst v článku „Společenskovední a filosofická sekce Sisyfa“ ve Zpravodaji č. 4/2010. Tento článek bych rád nyní doplnil.

Rudolf Battěk vložil společenskovední sekci do vínků exkluzivitu svých vzácných vztahů i zaujetí otázkami humanismu a sledováním procesu společenských změn demokraticky se utvářejícího státu z pozic sociologie a filosofie. Sekce tehdy přijala neoficiální označení „středisko rozprav o lidské situaci“. Rozprav se účastnili jedinci s různou morálně ideovou a filosofickou orientací. Takový kontakt umožňoval hlubší analýzu lidských postojů i pokus o výraznější definici sekulárně humanistického pojetí člověka, společnosti a světa.

Po útlumu aktivity Rudolfa Battěka pokračuje v tomto duchu Zdeněk Pokorný, odborník na dějiny a metodologii přírodních věd. Vynakládá veškerou energii na organizaci a moderování každotýdenních setkání (přednášky, diskuse) s erudovanými odborníky nebo zajímavými lidmi veřejného života.

Co je pro páteční setkání charakteristické?

Cílem klubu Sisyfos je obhajoba kritického myšlení a vědecké metody. Právem vystupujeme proti šarlatánům, nabídce podvodných přístrojů a služeb i proti iracionalitě ochromující samu vědu.

Položme si otázku: stalo se někdy, že by se kritika Sisyfa ukázala jako mylná, že bychom třeba Bludný balvan dali nepravému? V Sisyfu se tak dosud nestalo a možná se tak nestalo ani v 35 leté historii světového

skeptického hnutí.

Je to zřejmě proto, že se Sisyfos věnuje sporným problémům, které lze spolehlivě, jednoznačně rozhodnout na základě vědeckých poznatků a logiky. U části veřejnosti to může však budít mylný dojem neomylnosti vědy a skeptiků. Snad proto se vedle toho naše sekce věnuje i diskusím o otevřených otázkách vědy a společnosti.

Tématu i formě diskuse ponecháváme volnost, vždyť uskupení pátečníků tvoří představitele nejrozličnějších vědních oborů. Nebezpečí eklecticismu nám brání mnohaletá zkušenost odborníků.

Po pravdě řečeno má vzájemná komunikace pátečníků nejbližší sokratovskému dialogu, v němž se navzdory klikatosti cesty doberou účastníci diskuse vždy přijatelného výsledku. A výsledkem nemusí být vždy dosažení pravdy, ale např. zviklání názoru, který se zpočátku jevil jako neotřesitelný.

Diskuse pátečníků vyjadřují určité znepokojení nad samozřejmostí, s jakou jsou některé společensko-vědní a filosofické názory přijímány širokou veřejností. Nejde jen o zřejmé podvody, jak se projevují v pavědách. Jde o příliš lehkovážné a samozřejmé přijímání vědeckých, resp. pseudovědeckých dat a názorů, z nichž se staly, často vlivem médií nebo laciných popularizátorů, ztuhlé sedimenty – tak snadno přijímané a „papouškované“ některými jednotlivci či společenskými skupinami. Pátečníci chtějí pronikat za to, co je ve vědě ztuhlé, k tomu, co je aktuální, živé, co se ještě neustálilo jako skálopevný fakt nebo dokonce dogma.

Jak obvykle probíhá setkání pátečníků?

- K přednášce a diskusi je po doporučení dr. Pokorného přijat každý námět, který je garantován odborným jménem přednášejícího.
- Jedna a půl hodiny trvá přednáška, půl hodiny až hodina diskuse. Nestačí-li se vystřídat všichni zájemci o slovo nebo nevznikne-li pocit, že téma je vyčerpáno, pokračuje se – s přednášejícím nebo bez něho – v prostorách literární kavárny a galerie.
- Je-li téma zajímavé, navrhně se přednášejícímu, zda by nebyl ochoten ve svém tématu pokračovat. Pátečníci se tak dočkali i od známých osobností.

(Pavel Materna, Milan Sobotka, Miroslav Petříček aj.) řady pokračování, která byla i pro přednášející, dle jejich přiznání, rovněž inspirativní.

- Tématicky nesourodá témata – logika, egyptologie, tvorba Karla Čapka, kvantová mechanika jsou odlišná jen zdánlivě. Náhodní hosté to nemusí poznat, ale pátečníci a samozřejmě moderátor dr. Pokorný, který si vede od samého počátku přednášek podrobné poznámky – jsou schopni jednotlivé tematické oblasti provázat a poukázat na styčné body.

Některé přednášky z roku 2011

- doc. PhDr. Břetislav Fajkus, CSc. (Přírodovědecká fakulta UK): Existuje mentální kognitivní technologie? (O tom, co je nového na poli poznávání skutečnosti.)
- RNDr. Jaroslav Mácha, CSc. (Přírodovědecká fakulta UK): Edward O. Wilson “O lidské přirozenosti” – úvahy a komentáře nad knihou amerického biologa.
- prof. RNDr. Milan Vlach, DrSc. (Katedra teoretické informatiky a matematické logiky MFF UK): Paradoxy kolektivního rozhodování.
- doc. Radim Valenčík, CSc. (Vysoká škola finanční a správní, Praha): Racionalita a iracionalita: věda – život – společnost.
- RNDr. Jan Janko, CSc. (Historický ústav AV ČR): Profesor Karel Domin (1882 - 1953) - Botanik v osidlech politiky své doby.
- prof. Ing. Miroslav Kutílek, DrSc.: Adaptabilita druhu Homo sapiens.
- RNDr. Radek Mikuláš, CSc. (Geologický ústav AV ČR): Led (a ledy) v České Republice.
- prof. PhDr. Pavel Materna, DrSc. (Filosofický ústav AV ČR): Empirická věda - logika - filosofie (starý problém novými očima).
- prof. PhDr. Milan Sobotka, DrSc. (Filosofická fakulta UK): Jean-Jacques Rousseau (1712 - 1778): od „Rozpravy o původu nerovnosti“ ke „Společenské smlouvě“.
- prof. RNDr. Vojen Ložek (geolog. ústav AV ČR): Po stopách pravěkých geofyzikálních jevů, o silách, které vytvářely naši krajinu.
- prof. Ing. Jaroslava Vostatek, CSc. (Vysoká škola finanční a správní, Praha): Důchodová reforma: komedie plná omylů?
- Mgr. Dagmar Krejčí (pedagožka, hudebnice): Se-

tkání s nejstarší hudební kulturou světa.

- PhDr. Jana Jebavá (kunsthistorička): Judaismus v díle Marca Chagalla.
- RNDr. Peter Zamarovský, CSc. (Elektrotechnická fakulta ČVUT): Proč je v noci tma.
- prof. PhDr. Miroslav Petříček, Dr. (Filosofická fakulta UK Praha): Co mohou objasnit dějiny myšlení (na příkladu pojmu identity).
- Alexander Tomský: Knižní svět.

Více k jedné z „pátečnických“ přednášek Renata Landgráfová: Staroegyptská magie

Mgr. Renata Landgráfová, Ph.D. vystudovala egyptologii a lingvistiku - fonetiku na FF UK v Praze. Absolvovala studijní a pracovní pobyty na univerzitách v Pensylvánii, Káhiře, Basileji a Berlíně. Specializuje se na staroegyptský jazyk a texty a na démotštinu.

V současné době zpracovává některé pozdně hieratické a raně démotické texty nalezené během výkopových prací ČEGÚ FF UK v Abúsíru. Podílel se také na mezinárodním projektu hieratické paleografie textů Staré říše (ve spolupráci s IFAO Káhira).

Egyptoložka zaneprázdněná přednáškami, výzkumy a výjezdy do Egypta se ochotně vícekrát uvolila, aby pátečníkům nabídla přednášku v kritickém duchu Sisyfa.

Střízlivým pohledem odhalila každodenní magické praktiky, které sloužily podobným účelům, jako řada všedních rituálů moderního života.

Z textu Mithrovy liturgie citovala např. návod na dosažení kontaktu s bohem s využitím samohlásek, formou tzv. lízání.

„Na list persey napiš jméno o osmi znacích, tak jak je uvedeno níže. A poté, co jsi se předtím udržoval tři dny v čistotě, přijď ráno a obrať se k východu slunce. Ukaž list slunci a slížeť jej, a on (tj. sluneční bůh) ti pak bude pozorně naslouchat... Toto je to jméno: IEE OO IAI“.

Uvědomělá římská civilizace na aktivity mágů nazírala skepticky a magické praktiky zakázala.

Dekret Q. Aemilia Saturnina, prefekta Egypta za vlády Septima Severa, z r. 199:

„Nechť žádný muž nepředstírá, že věštbami, tedy pomocí psaných dokumentů údajně získaných v přítomnosti nějakého božstva, nebo pomocí kultovních obrazů a jiného šarlatánství, disponuje znalostmi o nadpřirozenu, nebo se vyzná v tajemnu věcí budoucích.“

Závěr

Každý z účastníků setkání pátečníků je odborníkem

v nějakém oboru. Mezi ostatními pátečníky musí ovšem slevit ze svého autoritativního postoje vůči laikům i odborníkům jiných oborů. Přátelská a demokratická atmosféra, respekt a vzájemná tolerance je také jedním z důležitých znaků jejich setkávání.

Podaří-li se ekonomovi promítnout svůj model, který učí na fakultě, do struktury přednášeného filosofického systému, nebo pedologovi doložit vliv změn pod-

nebí na společnost a její kulturu, nebo egyptologovi ukázat, že se s iracionalitou a esoterikou potýkaly civilizace v kterémkoliv historickém období a přesvědčit o tom přítomné účastníky, je dosaženo efektu, který je tak silný, že stojí za to přijít v pátek znovu.

WALDORFSKÁ PEDAGOGIKA JAKO VÝCHODISKO GLOBÁLNÍHO Hnutí? ČENĚK ZLATNÍK

*Mám před očima svět,
kde jasné slunce září,
kde světla hvězd se třpytí,
kde kámen tiše leží
a tráva živá roste
a zvíře v tichu žije
a člověk s duší svou
je ducha domovem.
Mám před očima duši
co život mého nitra.
A toho všeho Duch
je světlem dne i duše,
jak v širé dáli světa,
tak v hloubi nitra srdce.
Ó Duchu, k tobě teď
se s prosbou obracím,
kež směr a síla tvá
i k učení, i k práci
v mém nitru narůstá.*

Ranní průpověď, která se na Waldorfském lyceu Praha denně recituje před zahájením vyučování. Jde o modifikovaný překlad, slovo Bůh bylo nahrazeno slovem Duch. [3, s.91]

Na letošek připadlo kulaté výročí narození Rudolfa Steinera (1861-1925). K této příležitosti se uskutečnila reprezentativní výstava, proběhly besedy v médiích, vyšly desítky novinových i časopiseckých článků a byly vydány nejméně dvě knihy.

Skeptici se kriticky staví zejména k aplikacím Steinerových idejí v medicíně, zemědělství a ve školství.

Ohlédnutí, které informovaný skeptik přeskochí

Na první waldorfské škole (WŠ) se začalo vyučovat v roce 1919 v továrně Waldorf – Astoria ve Stuttgartu. Vůdčí ideou waldorfské pedagogiky je Steinerova antroposofie, svérázná syntéza filosofie a religiozity, kterou její zastánci označují jako „duchovní vědu“. Waldorfské školství se od té doby šíří světem - navzdory nepřízni totalitních režimů. Je centrálně mezinárodně koordinováno, ale zároveň usiluje o osobitost, souladnou s místní kulturou. V Česku se první WŠ otevřely teprve po roce 1990.

Cílem waldorfské výchovy má být všestranný, vnitřně svobodný, iniciativní a odpovědný člověk. (Podobná vzletná slova ovšem vyvěšuje na svém štítu každý výchovný systém.) Vyučování na WŠ vychází z mysticky zdůvodněného členění vývoje dítěte do tří sedmiletých údobí. Namísto vyučovacích hodin se učivo probírá po dvou až třítýdenních tematických „epochách“; nepoužívá se učebnic, neznámkuje se, děti jsou po celou dobu základní školní docházky vedeny jedním učitelem atd. Je tu tedy řada diskutabilních praktik.

WŠ mají bezpochyby řadu předností, působí v nich zanícení a pracovití učitelé, kteří dokáží skloubit vyučování s tvořivostí, s uměleckými nebo rukodělnými aktivitami. Mají nepopiratelnou zásluhu v individuálním přístupu k žákům pomalejším, sociálně znevýhodněným nebo hendikepovaným.

Uznání se dostává WŠ ze všech stran. Méně častý je potřebný kritický přístup, ať k samotné podstatě nebo k některým jednotlivým rysům WŠ. Nevědnému úkolu se naši odborní pedagogové vyhýbají a povětšinou ho ponechávají na bedrech klubu Sisyfos, zvl. Jiřího Heřta, který vystoupil s obsažnou přednáškou již v prosinci 1998 a v rozšířené podobě ji později publikoval v [1]. Mezi obecnými námitkami, kte-

ré se nemusejí nutně týkat konkrétní WŠ, uvedl: jednostranné zaměření na duchovní stránku, absence výchovy ke kritickému myšlení, nedemokratická výchova dětí, strnulost pedagogiky, snížené nároky na žáka atd. Představitelé našich WŠ tyto námitky vesměs odmítají.

V létech 1997-2003 byly naše WŠ ověřovány jako školy pokusné. Posléze byly navrženy k zařazení do sítě veřejných škol přes námitky Sisyfa, že jde o krok přinejmenším ukvapený. Tehdy (2003) u nás působilo 10 WŠ (7 základních, 2 střední, 1 speciální) a zároveň 7 škol mateřských.

Oficiální memorandum ve prospěch WŠ z roku 2003 podpořila nejen Česká školní inspekce, ale i mnohé významné osobnosti, zvl. z pedagogických fakult. Sisyfos vyslovil nesouhlas, ale následující vývoj jsme tím neovlivnili. [2]

Školský zákon č. 561/2004 Sb. je natolik „pružný“, že umožňuje zařadit naše WŠ jako školy veřejné (státní), přes veškeré jejich zvláštnosti. V zahraničí bývají WŠ převážně soukromé, v USA jsou zařazeny jako náboženské.

Podrobnější, kritické uvedení do problematiky WŠ naleznete v článcích Jiřího Heřta a Čenka Zlatníka na <http://www.sisyfos.cz/dokument/waldorf.htm>. Milovníci tištěného textu si mohou přečíst zejména [1] a [2].

Dnešní WŠ – s trochou počtů

Ve světě je nyní asi tisíc WŠ. V roce 2007 se jich uvádělo 958, z toho Evropa 665, USA 134, Rusko 17, Polsko 3 atd. V ČR jich v roce 2011 působí 16 (11 základních, 4 střední, 1 speciální), včetně „normálních“ škol s waldorfskými třídami. K nim se navíc druzí 16 mateřských škol a 8 waldorfských iniciativ a sdružení. [iwaldorf.cz] Každá škola, školka nebo iniciativa se zároveň stává místním společenským centrem stoupců antroposofie.

Pro srovnání: na Slovensku působí kromě 4 waldorfských školek (s nejasným statusem) jedna střední WŠ v Bratislavě, druhá má být otevřena od příštího školního roku v Košicích – obě soukromé, tedy se školným. [iwaldorf.sk] Důvod rozdílu mezi Českem a Slovenskem je evidentní: na Slovensku působí politicky vlivné náboženské instituce, které spatřují ve WŠ duchovní konkurenci. Poměrně málo WŠ proto působí v Polsku a žádná v muslimských zemích.

Podle zpráv České školní inspekce jsou WŠ školami solidními, kde nebývá důvod pro závažné výtky, ale ani pro chválu, která by je nadřazovala ostatním školám. Bývá ceněn rozvoj individuálních aktivit a prožitkových prvků u žáků. Slabší to bývá s odbornos-

tí učitelů, kupř. na Waldorfské škole v Příbrami (ZŠ a G) má náležitou kvalifikaci méně než polovina učitelů, což inspekce kvalifikuje jako „mírné riziko“. Všude se však dbá na vzdělávání učitelů ve waldorfské pedagogice (víkendové nebo týdenní kurzy), často za pomoci zahraničních družebních institucí. [<http://www.csicr.cz/cz/dokumenty/inspekci-zpravy>]

(Je zajímavé, že Waldorfské lyceum Praha se letos umístilo jako první v maturitních výsledcích mezi negymnaziálními středními školami. Jsem přesvědčen, že to nesouvisí ani s vroucí recitací ranní průpovědky a dokonce ani s antroposofií. Je to výsledek výběru studentů, výborné práce studentů, ale hlavně učitelského sboru, který není náhodně ustavenou skupinou učitelů. Učitel WŠ si především zvolil učitelství za životní poslání a rozhodl se leccos mu obětovat – čas pro náročné kurzy, přípravy na vyučování, podílení se na řízení školy apod. Takových učitelů není mnoho, a všude tam, kde je jich víc, se to projeví na výsledcích.)

Obracejí-li se WŠ k veřejnosti, obvykle nadnesou sebehodnocení (jak jinak, žijeme v „reklamní době“), přičemž o antroposofii nebo Steinerovi se zmíní jen letmo. Rodič, který náhodou otevře Steinerův spis, se nestačí divit.

Náboženská výchova na veřejné škole

Všeobecně se předpokládá, že náboženská výchova v ČR je primárně záležitost rodiny. Se souhlasem rodičů se může žák, dle školského zákona, účastnit výuky náboženství jako nepovinného školního předmětu, pokud se najde ve škole dostatečný počet zájemců. Výukou je pověřen katecheta - reprezentant některé ze státem k tomu určených náboženských společností. Ty se eventuelně mezi sebou dohodnou na vhodném učiteli. Podobně je tomu s duchovní nabídkou v nemocnicích nebo v armádě. To je závazné i pro WŠ.

Mimo tento rámeček nelze ve státní škole nábožensky vychovávat. Přímou to není nikde napsáno, ale je to logické v zájmu **nutné ochrany dětí**, které nelze vystavovat sporným nebo nekompatibilním formám výchovy.

Antroposofové v čele ambiciózního hnutí?

Proč píšete tento článek? **Znepokojuje mě „neosekulární“ kulturní iniciativa vycházející z antroposofie a z prostředí WŠ.** Iniciativa se opírá o koncepci „reflexivní spirituality“ americké socioložky náboženství Kelly Besecke. (Podnětem se jí stala myšlenka „reflexivní modernity“ britského sociologa Antony Giddense - viz kupř. jeho knihu „Důsledky modernity“.) Reflexivní spiritualita, objevující své autentické

já a pracující na své vlastní verzi duchovního naplnění (oproštěná tudíž od náboženských konfesí a veškerého dogmatismu), má být základem duchovně-náboženské výchovy na WŠ, napříč vyučovacími předměty. Měla by přerůst v **celospolečenskou „neosekulární“ hnutí**, vytlačující náboženské konfese, tedy **přesahovat sféru pedagogiky**.

Uvedené hnutí představuje religionista Vít Ronovský v knize [3], podrobněji Jana Obrovská ve [4], přičemž (jak je z těchto publikací zřejmé) jsou mu blízcí mnozí učitelé našich WŠ. Momentální dosah této iniciativy však neznám. Pro přiblížení cituji Ronovského: „*Můžeme tedy konstatovat, že jedním z aspektů antroposofického paradigmatu v pozadí waldorfské pedagogiky je v podstatě koncept určité ‘neosekularizace’. Toto pojetí lze jednoduše charakterizovat tak, že sekularizace má být pouze odstraněním partikulárních náboženství z veřejného prostoru, nikoliv odmítnutím duchovnosti jako takové. Tato duchovnost, spiritualita, proto nemá být spojena s konkrétními náboženskými obsahy, nýbrž se schopností tyto obsahy a významy samostatně tvořit a užívat je pro individuální orientaci ve světě. ‘... ‘, V tomto smyslu je tedy zřetelné, že se waldorfská pedagogika stává v souladu s konceptem reflexivní spirituality prostředkem určité širší kulturní transformace... ‘*“ [3, s. 95 - 96]

Tři poznámky: 1) Požadavek „odstranění partikulárních náboženství z veřejného prostoru“ lze v USA chápat nekonfrontačně, jako naplňování tamního Prvního ústavního dodatku. U nás je odlišná situace: kupř. katolická církev, natěšená na restituce, jistě nebude mít z „neosekulární“ výzvy radost, což ovšem není záležitost Sisyfa. 2) Reflexivní spiritualita K. Besecke zároveň programově odmítá „*kulturní vzorec scientismu*“, tedy (domnělý) dogmatismus vědy. 3) Potěšilo, že Ronovský nezapomíná na Sisyfos - cituje Heřta a Zlatníka. Mému článku zřejmě neporozuměl, takže se o sobě dočítám, že za vědecké uznávám pouze měřitelné. Je to nesmysl, ale stojí to černé na bílém ve [3, s.100].

Podle Ronovského reflexivně-spirituální výchova neporušuje náš školský zákon, protože ten hovoří pouze o konfesní výuce, jejíž předepsaný rámec WŠ dodržují. Podle mého názoru je iniciativa protikladná duchu školského zákona i běžným zvyklostem. Pokud je míněna vážně, měla by se k ní vyjádřit pedagogická veřejnost i Česká školní inspekce.

Jak je to vlastně se vztahem náboženství a spirituality? Po čisté spiritualitě (duchovnu, prožitku posvátna), oddělené od náboženství, odjakživa volali teosofové, antroposofové, američtí hippies v 60. letech i nynější stoupenci hnutí New Age. Této snaze se nikdy

příliš nedařilo - přecházela ve vyznavačství, protože lidé si chtěli o svých duchovních zážitcích mezi sebou povídat a ujišťovat se o nich. Vládne tu pojmová nejednota: někteří považují spiritualitu za součást náboženství, jiní náboženství za součást spirituality, pro jiné žádná z obou sfér nepřekrývá tu druhou. Pavel Říčan v učebnici „Psychologie náboženství a spirituality“ rezignuje na definice: náboženství má být to, na čem se shodnou religionisté (ti se ovšem neshodnou), přičemž náboženství od spirituality Říčan neodděluje, raději vždy hovoří o obou zároveň. Kelly Besecke se snaží svoji „reflexivní spiritualitu“ specifikovat, ale posléze i ona zůstává u obecných, neurčitých proklamací.

Každé náboženství se ke spiritualitě hlásí, ale pohlíží na ni posvém. Kupříkladu úvodní průpovídka má reprezentovat reflexivní spiritualitu. Je však patrné, že průpovídka není „konfesně neutrální“, je typicky antroposofická, předpokládá trojčlennost lidské bytosti a má gnostickou dikci - duch a Duch jsou tu povážlivě blízcí. Dovedu si představit méně tolerantního křesťanského teologa, kterému to bude vadit.

Připustíme-li program spirituální výchovy na waldorfských školách, pak se ho může ujmout i kterákoli jiná veřejná škola a vykládat si spiritualitu po svém. Někde se budou duchové poeticky vzývat, jinde vyvolávat, nebo dojde na magii, numerologii či astrologii. Aktivisty, kteří se toho rádi ujmou, v Sisyfu dobře známe. Bude veselo.

Omlouvám se za lehčí tón, ale tyhle nesnáze mohou být **velmi vážné**. Nemůže za ně antroposofická víra, vždyť přesvědčení o vlastní výlučnosti i misijní úsilí normálně patří k religiozitě. Jsou důsledkem někdejšího uznání WŠ za školy veřejné, bez kritické diskuse a bez eventuelního nastavení „mantinelů“.

Veřejnost má být všestranně informována nejen o přednostech, ale také o rizicích waldorfské pedagogiky.

Literatura (internetové zdroje jsou uvedeny přímo v textu):

[1] Heřt J.: Antroposofie a waldorfské školství. Věda kontra iracionalita 2. ACADEMIA, 2002

[2] Zlatník Č.: Sisyfovské klání s waldorfskou pedagogikou. Zpravodaj SISYFOS 2+3/2003

[3] Ronovský V.: Antroposofické pojetí světa a člověka jako základní východisko waldorfské pedagogiky. FABULA, 2011

[4] Obrovská J.: Duchovní dimenze waldorfské pedagogiky optikou reflexivní modernity. Bakalářská práce. FSS MU Brno, 2008.

ZABILA STEVA JOBSE ALTERNATIVNÍ MEDICÍNA? LUDMILA HAMPLOVÁ

Před smrtí šéf firmy Apple litoval svého rozhodnutí „léčit se“ alternativně. Pravděpodobně snížil své šance přežít.

Letos v říjnu zemřel na rakovinu slinivky Steve Jobs (1955 – 2011) a krátce po jeho smrti se objevily dosud utajované informace o jeho vztahu k alternativní medicíně. Celých devět měsíců od sdělení diagnózy se „léčil“ pomocí speciální diety, akupunktury a rad léčitelů. „Řekl jsem mu, že se zbláznil,“ svědčil se Andrew Grove, Jobsův přítel a bývalý ředitel společnosti Intel britskému deníku The Telegraph.

Teprve poté, co se Jobsův stav nezlepšoval, souhlasil s operací. Ta už ale musela být mnohem radikálnější a jeho prognóza už nebyla tak pozitivní. Je možné, že pokud by dal na rady lékařů, mohl ještě žít. Na konci života svého fatálního rozhodnutí Jobs litoval.

(Ne)veřejná rakovina

Osud Steva Jobse sledoval celý svět. Stál v čele úspěšné firmy Apple a byl vnímán jako vizionář. Nejen, že stál v čele vlivné společnosti, ale byl symbolem pro obrovský pokrok v informačních a komunikačních technologiích. Přehrávač iPod, mobilní telefon iPhone nebo tablet iPad se postupně staly výbavou mnoha miliónů lidí po celém světě. Právě proto, že Jobs byl tak silně spjat se svou firmou a jejím osudem, mohla každá negativní informace o jeho zdravotním stavu znamenat ohrožení úspěšné budoucnosti firmy.

Když onemocněl rakovinou slinivky v roce 2003, věděli to jen jeho nejbližší přátelé a spolupracovníci. Veřejnost se o jeho nemoci dozvěděla o devět měsíců později. Příčinou pravděpodobně nebyly jen obavy společnosti Apple o svou pozici na trhu, která by mohla být oslabena zveřejněním zpráv o Jobsově zdravotním stavu, ale i jeho rozhodnutí „léčit se“ alternativně. „I přes prosby rodiny a přátel se snažil léčit sám pomocí akupunkturálních sezení, pití speciálních ovocných šťáv, návštěv léčitelů a dalších rad, které našel na internetu,“ informuje britský deník The Telegraph.

Přítom vyhlídky Steva Jobse nebyly zdaleka tak špatné, právě naopak. „Většina případů rakoviny slinivky je agresivních a vždy terminálních, ale Steve měl štěstí (pokud se to tak dá říct), a měl vzácnou formu rakoviny Langerhansových ostrůvků, která je dobře léčitelná s vynikajícími výsledky přežití, pokud je zachy-

cená brzy,“ popisuje americký skeptický blog Scepticblog.org.

V průměru pacienti s touto diagnózou přežívají deset let. Oproti tomu u naprosté většiny nádorů slinivky je šance na přežití menší než jeden rok.

U Steva byla nemoc zachycena velmi brzy a je tedy velmi pravděpodobné, že mohl žít i déle než deset let. „Jenže Steve se spolehl na dietu místo včasné operace. Neexistuje žádný důkaz, že by strava měla nějaký vliv na tento karcinom. Jak Steve držel devět měsíců dietu, nádor progredoval a jeho šance na přežití výrazně klesly“, informuje blog.

S příběhy jako je Jobsův se přitom onkologové po celém světě setkávají poměrně často. Mnoho nádorů je v současnosti poměrně dobře léčitelných a samotná diagnóza ještě neznamena, že člověk zemře. Někteří nemocní přesto, a to i ve velmi nadějných případech, dají přednost alternativní „léčbě“ a k lékaři se vrací až tehdy, kdy není možná účinná léčba. Promeškali čas, kdy mohli být vyléčeni. Jejich zpoždění je fatální.

Místo operace zelenina

Steve Jobs se „léčil“ hned několika metodami alternativní medicíny. Základem jeho terapie byla speciálně sestavená dieta od profesora klinické medicíny Deana Ornisha, autora knižního bestselleru „Jezte více, važte méně“, který působí na University of California v San Franciscu. Podstatou „léčby“ byla strava postavená na ovoci a zelenině. Výsledkem mělo být uzdravení. Ornishova terapie je postavená na dietě, cvičení a meditaci.

Nikdo se ale neměl dozvědět, že se Jobs „léčí“ právě takto. Hrozilo, že by informace o jeho víře v alternativní medicínu mohly společnost Apple ekonomicky ohrozit. Podle informací CNN bylo představenstvo i správní rada zoufalá z celé situace. Jobs byl pro Apple nenahraditelný a rozhodoval ve společnosti úplně o všem. Pokud by vyšlo najevo, že je hlava firmy těžce nemocná bez naděje na uzdravení, znamenalo by to ekonomické riziko, které nechtěl nikdo podstoupit. Po konzultacích s právníky se vedení firmy raději rozhodlo mlčet a nesdělovat nic, co by firmu mohlo případně ohrozit.

Investoři a veřejnost se o Jobsově nemoci dozvěděli až poté, co jeho devítiměsíční „léčba“ skončila. V červenci 2004 podstoupil Jobs operaci na špičkovém on-

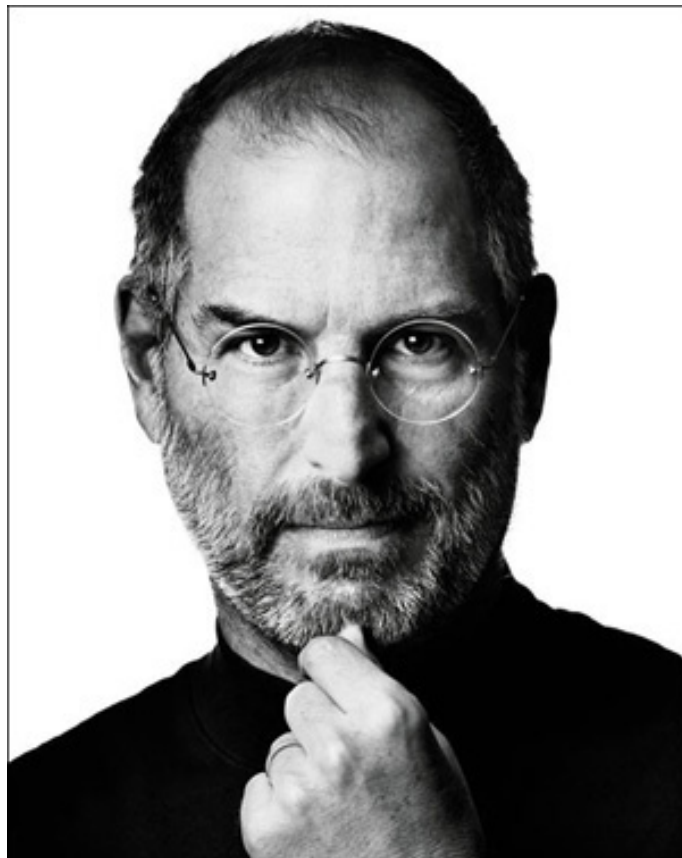
kologickém pracovišti Stanfordské univerzity v Palo Altu. Zaměstnanci společnosti Apple obdrželi e-mail popisující, že Jobs sice stál tváří tvář život ohrožujícímu onemocnění, ale nyní je zcela vyléčen a v září se vrátí zpět do práce. Akcie společnosti po zveřejnění této informace klesly o pouhých 2,4 %. Jakékoliv další otázky k Jobsově zdraví však firma odmítla s tím, že je nutné ctít jeho soukromí. „Bylo to velmi traumatizující pro všechny z nás“, svěřil se CNN jeden z jeho blízkých spolupracovníků pod podmínkou anonymity.

Mohl žít?

Podle autora jeho životopisu Waltera Isaacsona Jobs svého rozhodnutí před smrtí litoval. „Mluvili jsme o tom hodně“, řekl v televizním rozhovoru. „Chtěl mluvit o tom, jak toho litoval. Myslím, že cítil, že měl být operován dřív“, dodal. Podle něj Jobs skutečně věřil, že se uzdraví, ale nakonec uznal, že jeho rozhodnutí bylo chybné.

Když nakonec souhlasil s léčbou postavenou na důkazech, neváhal investovat velké finanční částky. Dostalo se mu té nejlepší dostupné lékařské péče. Jobs absolvoval velmi náročnou léčbu, včetně radikálního zákroku, při kterém mu byla odstraněna nejen slinivka, ale i část žaludku a dalších částí trávicího traktu. Podstoupil i transplantaci jater. Rakovina ale metastázovala a Jobs nakonec v říjnu 2011 zemřel. Bylo to osm let od okamžiku, kdy se dozvěděl svou diagnózu. Při-

tom podle statistik byly jeho šance na přežití vyšší. „Nemůžeme s jistotou říci, že by Steve byl stále živý a žil by lépe, pokud by nepodstoupil alternativní terapii, ale statistiky hovoří jasně“, dodává blog Scepticblog.org.

Steve Jobs

HOMEOPATICKÁ MEDIÁLNÍ MANIPULACE LEOŠ KYŠA

Sedmnáctého října se do českých médií rozletěla tisková zpráva největší české agentury zabývající se public relations - AMI Communications. Najatá homeopatickým gigantem Boironem, se agentura snaží zlepšit mediální obraz homeopatie u nás. Cíl je jasný – zvýšit prodej homeopatik pomocí přesvědčování médií a s jejich pomocí pak veřejnosti. Hlavním heslem by přitom mohlo být – Prosím, jen hlavně žádná fakta.

Tisková zpráva nese bombastické sdělení: Pomocí homeopatie se v České republice léčí až třetina lidí. Racionalista by předpokládal, že k takovému tvrzení došla agentura díky tomu, že snad zkoumala spotřebu homeopatických preparátů u nás. V porovnání s množstvím ročně spotřebovaných léků, u nichž na rozdíl od homeopatik byl prokázán účinek, by se dalo odhadnout, kolik lidí užívá léky s ověřenou účinností a kolik dává přednost neprokázané a podle všech re-

levantních studií a analýz ne víc než placebově účinné homeopatii. Jenže taková fakta by jen těžko mohla vést k dle mého názoru lživému tvrzení o tom, že se každý třetí občan České republiky léčí homeopaticky. Když jsem si naposledy zaplatil informace ze Státního ústavu pro kontrolu léčiv, zjistil jsem, že navzdory předchozím tvrzením homeopatů nebo některých novinářů, se u nás objem prodeje homeopatik vyjádřený v korunách nemění. V podstatě jen osciluje kolem jedno či dvouročních malých nárůstů a zase následných propadů. Takže jak k tomu Boironem placená agentura přišla? Pomocí dotazování na internetu.

„Průzkum se uskutečnil v první polovině roku 2011 na reprezentativním vzorku 1 000 respondentů ve věkovém rozmezí 18–55 let. Byl realizován metodou CAWI (Computer Assisted Web Interview – online rozhovory). Průzkum provedla společnost MindBridge Consulting. Jeho zadavatelem byla společ-

nost Boiron CZ ve spolupráci s Homeopatickou lékařskou asociací (HLA)“, uvádí se na konci tiskové zprávy. Takže ne fakta a tvrdá čísla, ne nějaký rozsáhlý výzkum mezi obyvateli, ale jenom internetový průzkum. Protože mi asi těžko PR agentura AMI Communications nebo Boiron poskytnou konkrétní zprávu o výzkumu, mohu jen těžko zpochybnit metodu samotnou nebo její respondenty a následné výsledky. Spíš si jen mohu povzdechnout, že se v poslední době až příliš často objevují podobné průzkumy, které provádí jen málo známé agentury, ne zrovna důvěryhodnými metodami a navíc, že vznikají čistě na objednávku firmy, která je pak používá pro svou vlastní propagaci. Ještě jsem se jako novinář nesetkal s takovýmto výzkumem, jehož výsledky by byly v rozporu se zájmy objednavatele. Vždycky ho ukazují až v příliš krásném světle.

Ale dost už skeptické podezřívavosti než mě Boiron požene k soudu. Podstatná je v souvislosti s touto tiskovou zprávou spíš úvaha, že i kdyby byl průzkum relevantní a skutečně se třetina Čechů léčila homeopaticky, znamená to snad, že homeopatie má skutečně nějaké prokázané účinky? Této otázce se tisková zpráva vyhýbá jako pověstný čert kříži. Aby ne, když to je ta nejbolavější pata celé homeopatie. PR agentura to zkouší zvrácenou logikou, která je ale homeopatii a homeopatům blízká: Funguje to, protože my tomu věříme.

Typické, že?

Ani pak už nepřekvapí tato pasáž tiskové zprávy:

„Homeopatie si získává u pacientů stále větší oblibu. Je účinná při řešení funkčních potíží, viróz a alergií. Výborně podporuje hojení při úrazech a operacích. Zlepšuje stav pacientů s chronickými chorobami v součinnosti s ostatními léky a terapiemi. Homeopatika nemají chemickou toxicitu, což je u chronicky nemocných velmi významné,“ říká MUDr. Hana Váňová, předsedkyně Homeopatické lékařské asociace, a dodává: *„Mám s homeopatií již dvacetiletou zkušenost*

nost v rámci praxe praktického lékaře, kde se každodenně setkávám se širokým spektrem diagnóz a zvažuji vždy co nejúčinnější a nejšetrnější řešení.“

Na tiskové zprávě je pozoruhodná ještě jedna věc a to, že samotné bombastické tvrzení v titulku zprávy, tedy že „Pomocí homeopatie se v České republice léčí až třetina lidí“, zpráva sama o sobě popírá. Na jejím začátku se totiž píše: „S použitím homeopatik má zkušenost téměř třetina českých pacientů. Více než polovina z nich přitom užívá homeopatické přípravky dlouhodobě.“

Jak už jsem napsal, i kdyby byl tento průzkum pravdivý, tak jeho výsledky přece vůbec neříkají nic o tom, že se pomocí homeopatie léčí až třetina lidí. Říkají, že až třetina lidí má s homeopatickými přípravky zkušenost. Mít zkušenost s homeopatickými přípravky přece neznamená, že se homeopaticky léčím. Spoustu aktivních skeptiků má s homeopatickými přípravky zkušenost a to včetně mě. Už třeba jen proto, že jsme se 6. 2. účastnili akce 10:23 kdy jsme se spolu se skeptiky z celého světa homeopatie demonstrativně předávkovali. Ale s její pomocí se neléčíme. To ukazuje jenom další vrstvu mediální manipulace této zprávy. Samotný průzkum tak ve skutečnosti říká jen to, že necelá třetina lidí má zkušenost s homeopatie a více než polovina z nich se pak homeopaticky léčí. To znamená, že pravdivý název tiskové zprávy AMI Communications placené Boironem by měl znít: Pomocí homeopatie se v České republice léčí na patnáct procent obyvatel.

I tak bych si ale dovilil o tomto tvrzení osobně pochýbovat.

LABORATOIRES
BOIRON

ZOMBIE POCHOD SKEPTIKŮ LUDMILA HAMPLOVÁ

Americká Nadace Jamese Randiho nabídla jeden milion dolarů člověku, který údajně mluví s duchy. Velkorysou nabídku však šarlatán odmítl.

V zombie se proměnili na pár hodin američtí skeptici, aby poukázali na nesmyslnost počínání amerického údajného média Jamesa Van Praagha, který údajně komunikuje s mrtvými. V důsledku svých „schopnos-

ti“ se tento člověk stal v USA celebritou zvanou do televizních pořadů, kde rád ukazuje své rozmlouvání s dávno zesnulými osobami.

Jeho konání neušlo pozornosti amerických skeptiků okolo Nadace Jamese Randiho, která marně volala po tom, aby šarlatán své schopnosti skutečně prokázal. Nakonec se skeptici rozhodli pro originální akci v podobě pochodu „nemrtvých“. Skeptici namaskovaní

jako zombie navštívili Praagha osobně před začátkem jeho „duchovního“ semináře, jehož cena byla 100 dolarů, tedy asi dva tisíce korun na osobu. Skupina zombie vítala Praagha s nápisy jako „Mluvte s námi, my nekoušeme“ nebo „Duchovní nemluví o mrtvých“.

Podle jednoho z organizátorů pochodu a prezidenta nadace D. J. Grothe šlo o zábavný způsob, jak dát veřejnosti najevo, že podobné „duchovní“ celebrity jako Praagh, které tvrdí, že mluví s mrtvými, využívají truchlících lidí. „Je to člověk, který využívá žal lidí. Nedělá to pro zábavu, on tvrdí, že předává zprávy od zemřelých jejich příbuzným. Lidé, kteří jsou na tom nejhůře, jsou jeho cílovou skupinou na trhu“, sdělil skeptik internetovým novinám Huffington Post.

Rozhodnutí obléknout se jako nemrtví podle něj padlo proto, že Praagh se stále vyhýbá otázkám ohledně svých schopností a také doposud nedokázal za vědecky kontrolovaných podmínek, že nadpřirozené schopnosti skutečně má. Nadace Jamese Randiho přitom už několik let nabízí všem „duchovním“, léčitelům i dalším šarlatánům, že jim věnuje jeden milion dolarů, tedy zhruba dvacet milionů korun, pokud své schopnosti skutečně prokáží. Zatím této nabídky nevyužil nikdo z nich.

Se skeptiky nemluví

Nadace Jamese Randiho se pokoušela Praagha kontaktovat několikrát pomocí otevřeného dopisu. Podle informací od pošty, byly dopisy vždy vyzvednuty, přesto skeptici nikdy neobdrželi odpověď. Šarlatán nereagoval ani na e-maily nebo zprávy na Twitteru. Současně se ho snažili kontaktovat novináři, ale Praagh odmítl komunikovat.

„Opravdu ho neuháníme, jen se snažíme mu nabídnout možnost prokázat svá tvrzení. Jeho vystoupení na nás působí stejně jako staré psychologické triky, které používají různí kouzelníci a umělci,“ popsala snahu nadace Sadie Crabtree, tisková mluvčí, pro

americký skeptický portál Scepticchic.com. Nadace je podle jejích slov otevřená Praagho návrhům na průběh objektivního vědeckého testu. Požaduje ale, aby test probíhal ze předem daných a kontrolovaných podmínek. Současně je ale nutné, aby se Praagh nemohl zeptat živého člověka na podrobnosti o zesnulém, se kterým bude „komunikovat“.

Skeptickým „nemrtvím“ se bohužel nepodařilo s Praaghem osobně setkat, i když o schůzku velmi stáli. „Jeho lidé vypadali, že ví, kdo jsme. Řekli jsme jim, že chceme, aby přišel někdo, kdo s námi bude mluvit. Oni nás jen nechali vyvést ochrankou,“ dodala Crabtree. Přítomní účastníci „duchovního“ kurzu podle ní pochopili, že cílem akce není dělat si z nich srandu, ale skutečně se s Praaghem setkat.

Podle ní může mít mnoho lidí, kteří uvidí televizní vystoupení tohoto šarlatána, skutečně dojem, že opravdu mluví s mrtvými a nejde jen o zábavu. „Myslíme si, že by se James Van Praagh měl stydět za to, co dělá a média by měla přestat dávat nekritickou platformu pro do očí bijící podvod,“ dodala.

Zavolejte mrtvé babičce

Sám Praagh se ke „komunikaci“ s mrtvými údajně dostal už v dětství. Popsal to v jednom z rozhovorů, který je ke shlédnutí na Youtube.com. Vyrůstal se dvěma sourozenci, se kterými si příliš nerozuměl, jeho matka byla alkoholička a on si často připadal osamělý. Právě jeho matka slýchávala poselství shůry. Byla silně věřící a vztah s Praagho otcem ji nenaplnoval. „Jako dítě jsem vídal sedět jiné děti na hřbitově, ale když jsem o nich řekl svému kamarádovi, odvětil, že tam nikdo přece není“, popsala začátky své „duchovní“ kariéry.

Americká média ho popisují jako člověka, který pomáhá lidem, léčí jejich duchovní zranění z minulosti a otevírá jim cestu k jejich zemřelých příbuzným. „Vaše babička je právě tady s vámi a stojí přesně za vámi. Jde z ní mnoho světla“, popsala například v jednom z televizních pořadů zcela dojaté ženě. Zesnulá babička prý své vnučce sděluje, že život je opravdu těžký, ale že ona je na ní moc pyšná a má ji ráda. Ostatní lidé ve

studiu nemohou zadržet slzy dojetí. Další žena není schopná setkání se šarlatánem zvládnout sama, a tak jí podpírají její dvě děti. Ať Praagh řekne o jejím zesnulém synovi cokoli, ona nadšeně souhlasí. Všechny údaje o zesnulém prý perfektně sedí. Nakonec se žena rozpláče dojetím. Podobných videí lze na internetu nalézt spoustu. Praagh je vždy až neuvěřitelně milý a dává pozůstalým novou naději do života.

Racionální vysvětlení údajných Praaghových schop-

ností je ale mnohem jednodušší. S naprostou jistotou je možné říct, že jde o šarlatána, který zneužívá city lidí, kteří ztratili někoho blízkého. Klíčem k jeho úspěchu je pravděpodobně soubor triků, kterých využívají nejen kouzelníci a ilusionisté, ale i vědmy, jasnovidci a kartářky. Jde o metodu „chladného čtení“. Její podstatou je pokládání šikovně zvolených otázek, které umožní získat informace, o kterých dotazovaný ani netuší, že je prozradil.

DĚSIVÁ DRÁKULOVA NEVĚSTA LUDMILA HAMPLOVÁ

Údajný upír nejen, že dokáže strašit lidi i osmdesát let po své smrti, ale ještě je schopen ovlivnit turistický ruch v Peru.

Spojení davové hysterie spolu se senzacechtivými médii nikdy nepřinesla nic dobrého. Jedním z mnoha důkazů je i situace kolem údajné Drákulovy nevěsty, která je pohřbená v peruánském městě Pisco. Britská žena Sarah Ellen Robertson i více než osmdesát let po své smrti vyvolává silné emoce. Údajně se dokáže převtělit do nenarozeného dítěte, vrátit se zpět do života a znovu páchat děsuplné zločiny. Na absurdní příběh, ve kterém se prolíná minulost i současnost, upozornila americká skeptická Nadace Jamese Randiho.

Byla vrahem?

Kde se v Piscu vzal upířský příběh Sarah Ellen Robertson, není zcela zřejmé. Jedna z verzí hovoří, že byla v Anglii popravena za vraždy a upírství. Údajně měla být viděna, jak z dítěte vysává jeho krev. Její manžel John Roberts pak musel tělo své ženy pohřbit někde mimo Anglii, protože anglikánská církev odpřela údajnému upírovi spočinutí v posvěcené půdě. Roberts tak odvezl její tělo do Peru, kam vliv církve nesahal. Pro jistotu prý pořídil speciální kovovou rakev. Po pohřbu zmizel a už se do jihoamerické země nikdy nevrátil. Další verze upířského příběhu je o poznání barvitější. Sarah Ellen měla být pouze jednou ze tří sester upírek, které žily na přelomu devatenáctého a dvacátého století v Anglii. Aby nemohly dále společně škodit, každá z nich je pohřbena v jiném koutu světa. Kde ale leží zbylé dvě sestry, není známo.

Kde se legenda, bez ohledu na verzi, vlastně vzala, není zcela zřejmé. Překvapivě však osmdesát let po pohřbu Sarah Ellen nabrala na síle. S přispěním médií někdejší upírka „vstala z hrobu“ a ohrožovala obyvatele jinak před světem ukrytého města. Mnoho lidí mělo dokonce dojem, že jim hrozí pomsta upírky a byli ochotni udělat prakticky cokoli, aby se před její strašlivou pomstou uchránili.

Hysterie místních obyvatel odstartovalo vystoupení americké expertky na vampirismus Cristine Saralegui v jednom televizním pořadu. Osmdesát let po smrti údajného upíra se v televizi objevily informace o tom, že peruánské Pisco je útočištěm upírů. Právě příběh Sarah Ellen byl popsán jako typicky upířský. Jenže pořadu se dostalo vysílání ve španělštině, a tak se dostal až do Peru, kde vyvolal doslova hysterii. Obyvatelé Pisca s překvapením zjistili, že jejich město je plné upířích hrůzy.

Máte česnek?!

Krátce po odvysílání pořadu se na hrobě Sarah Ellen objevily praskliny, což jen přizivilo legendy o údajném výskytu upírů kolující městem. Mezi obyvateli města se šířil strach a panika. Těhotné ženy v obavách opouštěly Pisco. Bály se, že by se duch Sarah Ellen mohl převtělit do jejich nenarozeného dítěte. Česnek a krucifixy se staly samozřejmou výbavou peruánských domácností. Obě „proti-upíř“ věci měly být nad každým vchodem do domu. Rostoucí panika ale překvapivě pomohla „proti-upířím“ byznysu. Rychle se ve městě objevily stánky, které nabízely speciální „proti-upíř“ sadu složenou ze svazku česneku, krucifixu, hřebu, paličky a sešitku popisujícího

příběh zdejší upírky. Celé za pouhé dva a půl dolaru, tedy asi šedesát korun.

Vyzbrojeny „proti-upíří“ sadou přesně osmdesát let od smrti Sarah Ellen se sešly na hřbitově stovky lidí. Den 9. června 1993 přilákal do Pisca novináře z celé země, nad městem dokonce kroužil vrtulník, který zajišťoval zajímavé záběry davu. Přimo nad hrobem zpívala skupina žen oděných v černé za doprovodu houslí. Celý „rituál“ byl vysílán v peruánské televizi v přímém přenosu. Mnoho vyděšených lidí se novinářům svěřilo se svými obavami z útoku upírky. Nakonec musela být přivolána místní policie, aby hysterický dav rozehnala. Do noci u hrobu zůstala jen malá skupinka místních lidí, kteří jej kropili svícenou vodou a okolo rozhazovali okvětní lístky bílých růží.

Celkem pochopitelně se ale nestalo nic. Strach z upíra však mizel ve městě velmi pomalu.

Nudná historie

Skutečný příběh Sarah Ellen Robertson je však mnohem méně barvitý než upírské legendy. Představa, že by někdo mohl být v roce 1913 v Anglii popraven za vampirismus je jemně řečeno přitažená za vlasy. Navíc údajná upírka vůbec nezemřela ve své rodné zemi, ale právě v Peru. Sarah měla jen jednu sestru a do Peru se dostala se svým manželem. Oba byli tkalci a často jezdili do Peru za Johnovým bratrem, který byl úspěšný podnikatel. Během jedné z cest Sarah Ellen náhle zemřela, a tak její manžel musel narychlo zařídit pohřeb. Byla pohřbena navzdory legendám do obyčejné dřevěné, nikoliv olovené rakve. John sám zemřel o dvanáct let později.

Není zcela zřejmé, jak se z manželky britského tkalce mohla stát Drákulova nevěsta. Pravdu se historici už asi nedozví. Pravděpodobně na místní obyvatele působilo velmi podivně, že se John rozhodl svou ženu pohřbit tak daleko od jejich vlasti. Zvláště vypadal i náhrobek s nápisy v angličtině mezi ostatními peruánskými hroby. Paniku v roce 1993 jednoznačně způsobila média. Jedno je však jasné, upírské historiky výrazně pomohly místnímu turistickému ruchu.

RENESSANCE POVĚR NA RAKOUSKÝCH GYMNÁZIÍCH?

ERICH EDER

(Z ČASOPISU SKEPTIKER 2/2011 VYBRAL, UPRAVIL A PŘELOŽIL MILAN URBAN)

Více než čtvrtina vídeňských gymnazistů věří na věštění, čarodějnictví a kontakty s oním světem. K tomuto výsledku došla rozsáhlá dotazníková studie, zveřejněná v odborném žurnálu Science and Education. Zjistilo se také, že pověry se vyskytují ruku v ruce s náboženskou vírou. Vypadá to, že je na čase rozloučit se s představou esoteriky jako „náhradního náboženství“.

Zdá se, že pověry v Rakousku znovu ožívají a s nimi těsně souvisí víra v esoterické, paranormální a pseudovědecké praktiky. I vysokoškolsky vzdělaní věší svým malým dětem na krk jantarové náhrdelníky a když špatně spí, dávají jim Bachovy květové esence. Rakouská popová hvězda Rainhard Fendrich přísahá

na Granderovu vodu, skokan na lyžích Thomas Morgenstern na amulet Atox-Chip. Na universitě Donau-Universität Krems je možné studovat tradiční čínskou medicínu, na Institutu Hospodářské komory pro další vzdělávání lze studovat astrologii nebo se obohatit znalostmi o životní energii prána, reiki či kraniosakrální terapii. Vídeňský Svaz nájemníků zařídil svůj lokál podle zásad Feng-Shui, oblíbená rakouská televizní moderátorka Vera Russwurm nekriticky prezentuje umění filipínských „zázračných“ léčitelů, homeopatie má každý plná ústa.

Alespoň trochu přírodovědně vzdělanému člověku se musí zdát, že jsme se vrátili do nejtemnějšího středověku. Člověk téměř propadá pesimismu. Cožpak se

náš systém vzdělávání úplně rozpadl? A osvícenství vůbec nic nepřineslo?

Co vlastně pověra je?

Stalo se před asi třemi miliony let. Tlupa hominidů australopithecus afarensis se krčí ve stepi a ohlodává kosti gazely. Náhle vzlétne s křikem hejno volavek, z křoví vyskočí leopard a jednoho člena tlupy usmrtí. Ostatním se podaří utéct.

O týden později hledá tlupa opět něco k snědku. A opět s křikem vzlétne hejno volavek. Mezi předky lidí zavládne velké vzrušení a dají se na útěk. Jen jeden zůstane stát a volá: „Počkejte, jedna událost přece nic neznamená. Souvislost mezi vzlétnutím volavek a možnou přítomností leoparda nemůžeme zdaleka statisticky signifikantně doložit. Kdoví, zda obě tyto události nějakou kauzální souvislost mají.“ Není pochyb – tento první vědec byl sežrán.

Takto nazíráno, není pověra nic jiného než uznání náhodné shody za kauzalitu. Rychlé rozpoznání příčin událostí a poučení z nich je evolučně smysluplné a – jak příklad výše ukazuje – důležité pro přežití. Už pro naše dávné předky bylo jednoznačně lepší považovat mylně deset náhod za kauzalitu, než jednu důležitou přehlédnout. Domněnky, že jde o kauzální souvislosti, založené na pozorování jednotlivých událostí, jsou společné pro vědu a pověru. Avšak na rozdíl od přírodní vědy, která takové domněnky systematicky ověřuje a zavrhuje, pokud nejsou v souladu s empirickými daty, člověk se po ověření nepídí. Naopak, pomocí selektivního pozorování hledá potvrzení svých domněnek, nerespektuje přitom jakékoli disonance a rozpor. Pověřivý člověk nemá zájem ověřovat to, čemu věří. Naopak, věří domněnkám i poté, co jsou empiricky vyvráceny.

Rozum a víra/pověra

V dotazníkové studii z roku 2009 jsme více než dvěma tisícům vídeňských gymnazistů položili otázky na esoterická témata. Protože v Rakousku má více než 82% všech dospělých mladých lidí maturitu, umožňuje studie jak zajímavý pohled na představy mladé generace, tak také přibližný odhad názorového spektra populace v nejbližších desetiletích (přinejmenším ve městech). Vedle otázek, týkajících se stupnice rPBS (stupnice „revised Paranormal Belief Scale“ sestává ze sedmi podstupnic: tradiční náboženská víra, mimosmyslové vnímání, čarodějnictví, pověry, spirituali-

ta, zvláštní formy života a jasnovidectví) byly studentům kladeny otázky, týkající se jejich postojů k evoluci, kreacionismu a inteligentnímu designu. Výsledky, částečně protichůdné, ukazují na zajímavé souvislosti. Vídeňští studenti jsou méně pověřiví, než jsme původně předpokládali. Jejich „paranormální“ skóre bylo podstatně nižší než u studentů amerických, ale i nižší než u vídeňských studentů psychologie. Překvapilo nás vysoké procento kladné odpovědi ve třech případech:

1. *Věřím v Boha.*
2. *Na jiných planetách existuje život.*
3. *Když tělo zemře, duše existuje dále.*

Pozitivním překvapením bylo, že čtvrtou nejčastější odpovědí byla věta: „Život na Zemi vznikl bez zásahu vyšší moci a dál se vyvíjel přirozeným způsobem“. Přece jen se tedy vědecké postoje umístily vedle těch klasických náboženských docela slušně. Stejně tak překvapivá jako i uspokojivá byla odpověď na otázku, týkající se klasické pověry – zda číslo 13 přináší neštěstí. Kladná odpověď byla svým počtem na posledním, 29. místě. Vysoký podíl iracionálních postojů mezi vídeňskými studenty je však přesto zářející: Přes 30% věří na ďábla, více jak čtvrtina na jasnovidce, kouzla, čarodějnice, na možnost navázání kontaktů se zemřelými a více než 20 procent věří na reinkarnaci, znovuzrození a tomu, že horoskopy mohou přesně předpovědět budoucnost. Sice menšina, ale nikoli malá – bezpochyby obrovská cílová skupina pro esoterický trh, který jistě i v budoucnu pokvete.

V převážně katolickém Rakousku neudivuje, že na prvním a třetím místě se umístily odpovědi s touto skutečností korespondující. Přitakání více jak třetiny studentů „inteligentnímu designu“ a 28% šestidenímu kreacionismu a skutečnost, že během osmi let gymnaziálního vyučování zůstává souhlas s přírodní evolucí kolem hodnoty 50% sice působí děsivě, ale po široce diskutovaných výrociích kardinála Schönborna to lze pochopit. Jak se očekávalo, korelovala náboženská víra negativně s kladným postojem k evoluci a pozitivně s kreacionismem a inteligentním designem. Překvapující je však zjištění, že esoterika New-Age se svou vírou v duchy, telepatii atd. není v žádném případě fenoménem sekularismu. Často se říká, že odvrácení se od tradiční víry vede k esoterice jako náhradnímu náboženství. Není tomu tak. Pověřivé představy od Yeti až k Uri Gellerovi a černé magii ukazují v naší

studii vysoce signifikantní pozitivní korelaci s tradiční religiozitou (rPBS, podstupnice 1). Rozdíl mezi etablovanými vyznáními a jinými formami víry v názoru na nadpřirozeno je mnohem menší než se má všeobecně zato a dnešní společenské akceptování jiných forem víry je asi jen otázkou historického a politického vývoje. Blaire Pascal měl asi pravdu, když řekl: Mnozí věří, ale ve skutečnosti jde jen o pověru: (Il y en a beaucoup qui croient, mais par superstition). Ale výrok „Nevěřící snadno všemu uvěří“ (Die Ungläubigen sind auch Leichtgläubigen), připisovaný rovněž Blaire Pascalovi je jednoznačně chybný. Naopak, poněkud provokativně můžeme výsledek studie shrnout: Jsou to právě věřící, kteří jsou náchylní k pověrám.

Od středověku po dnešek

V roce 1456 podal lékař Johannes Hartlieb v díle „Kniha všech zakázaných umění“ rozsáhlý soupis esoterických praktik, rozšířených v době končícího středověku v německém kulturním prostoru. Mnohé z nich upadly v zapomnění, ale některé z jeho popisů jako by pocházely z esoterického veletrhu 2011. Ve vliv měsíce na nejlepší okamžik ke kácení stromů nebo k sázení zelí se věřilo ve středověku a i dnes se to uvádí v populárních měsíčních kalendářích, i když souvislost byla bezpečně statisticky vyvrácena. Aktuální je i dnes „hydromantie“, kterou Hartlieb také popisuje. Magické praktiky, které se tehdy s vodou prováděly, se provádějí i dnes, pouze pod pláštěm moderní

„technologie“. Mnozí „oživovači“ vody v čele s Rakušanem Johannem Granderem doporučují provádět s „informovanou“ vodou stejné rituály, jaké se praktkovaly již před staletími, většinou se svčenenou vodou. „*Je to naprostý nesmysl... Žehnáni vodě žádnou sílu nedává*“, psal už tehdy Hartlieb.

O návštěvě jedné chiromantky (chiromantie = věštění z ruky) Hartlieb sděluje: „*Poznal jsem z jejích slov, že mi vyprávěla to, co bych rád slyšel. Ze zdvořilosti jsem jí dal ve všem za pravdu. Avšak stále čekám na to, co předpověděla.*“

Conditio humana

„*Ve skutečnosti jsou to všechno pitomosti*“ – prohlásil Hartlieb již před 555 lety. Od té doby se změnilo jen málo. Proto říká André Gide: „*Všchno již bylo nejednou řečeno, ale protože nikdo neposlouchá, musí se to říkat stále znovu*“.

Není žádná „renesance“ pověr. Ty vždy byly a také vždy budou. A i když se mnozí z nás záslužně a částečně úspěšně snaží šířit poznání a vědu, jde jen o povrchový jev. Staré vzory myšlení australopitheka vězí hluboko. Zatím nám nezbyvá nic jiného než se učit s pověrami žít a akceptovat je jako nedílnou součást *conditio humana*.

Přednášky cyklu Věda kontra iracionalita

Konají se tradičně v budově Akademie věd ČR v Praze 1, Národní 3, v sále 206 od 17:00 hodin. Po přednáškách následuje diskuse.

Středa 21. 12. 2011

Ing. Jan Vondrák, DrSc.

(Astronomický ústav AV ČR)

Nastane 21. 12. 2012 podle mayského kalendáře opravdu konec světa?

Středa 18. 1. 2012

Prof. RNDr. Zdeněk Opatrný, CSc.

(Přírodovědecká fakulta UK Praha)

Intelligence rostlin

Středa 15. 2. 2012

RNDr. Jiří Rameš, CSc.

(FZÚ AV ČR Praha/ Sekce fyziky element. částic)

Největší urychlovač částic LHC v CERN: Co nového se můžeme dovědět? A je to bez rizika?

Vstup je volný do vyčerpání kapacity sálu.

Další termíny přednášek v roce 2012:

21.3., 18.4., 16.5. (třetí středy)

✂ Zpravodaj Sisyfos - neperiodický bulletin občanského sdružení SISYFOS - Českého klubu skeptiků, člena evropského sdružení ECSO (European Council of Skeptical Organisations) a světového sdružení CSI (Committee for Skeptical Inquiry). Zapsán do evidence tisku MKČR pod číslem MKČR E 11208

✂ Kontaktní adresa Českého klubu skeptiků:
PhDr. Zdeněk Jonák, U dejvického rybníčku 25,
160 00 Praha 6

✂ číslo účtu: 4444444444 (10 čtyřek) kód banky 2010

✂ Adresa na internetu: <http://www.sisyfos.cz>

✂ Zpravodaj Sisyfos, číslo 4/2011 - vyšlo v prosinci 2011. Editor: Leoš Kyša. Redakční rada: Čeněk Zlatník, Jiří Heřt, Zdeněk Jonák.

✂ Grafická úprava: Filip Příbyl

✂ Tiskárna VS Praha-Pankrác
www.sweb.cz/vstisk/

✂ Příspěvky do Zpravodaje SISYFOS posílejte na adresu: Leoš Kyša, Višňová 579, Milovice 289 24.
Lze též zasílat na e-mail: Leos.Kysa@seznam.cz